



Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI

UDGIVNE AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB

~~~~~  
3. RÆKKE. V. BIND.  
~~~~~

REDIGERET AF

VILLADS CHRISTENSEN



I KOMMISSION HOS TILLGES BOGHANDEL
I KØBENHAVN

TRYKT I AARHUS STIFTSBOGTRYKKERI

1906—08

Gamle Gjæstgivergaarde i Randers.

Af Architect F. Uldall.

I. Herberger i det 17de Aarhundrede.

De fleste tænke vel ikke over, hvor mange Besværligheder Rejselivet førte med sig i gamle Dage, og hvor vanskeligt det var at opnaae Sikkerhed for at faae en god Seng at hvile sine møre Lemmer i, naar man endelig ved den lange og slette Vejs Ende naaede Kjøbstaden. I det Følgende skal jeg søge at give et lille Indblik i disse Forhold for Randers Bys Vedkommende. Det Første, vi vide herom, skriver sig fra 1609, da det hedder i »Randers Bys fornøden och friwilge widtagne Wilkor oc Artickler 41. Capitel.«¹⁾

Om Herberge:

Huem som er eller bliffuer tilsagt at verre Herbergere oc holde Gestrij, den schall laade henge Waben²⁾ for sin Døer, som woris Naadigste Herris Breffue der om indholder. Eller schulle Dj epffter denne Dagh haffue forbrudt iij Mk. for huer Sinde, at dj saa bliffuer paa mindt. Oc schall dennom verre vformiendt att taage 4, 5 eller

¹⁾ Originalen opbevares i Landsarchivet i Viborg og hørte tidligere til Randers Raadhusarchiv.

²⁾ ∴ Skilt.

6 Sk. for Maaltiit, lige som Thiden er thill, oc som der kaagis thill. Oc epfter som der thit oc offte beklagis, att gaat Folck oc sønnderligen aff Adelen som fremmede vforuarindis kommer hiid thill Byenn giestindis oc icke vide dieris Lossemendt eller Herberiegh, daa schall icke aldenneste dj, som ehre forordneede att herbergere fremmede, men alle anndre formoendis borger, som sidder vdi fuld Reedtzsels Gaarde¹⁾, endeligen verre forpligt att laane saadanne fremmede Folck Huusz oc guode Staldrum thill dieris Heste, forskaffiendis dennem Øll och Madt thill dennom oc dieris Folck, och Foder till dieris Heste for fyldiste, uansiet om dj end med Jld Lyesz oc andit skall huffue nogenn Skaade der offuer. Oc der som der kommer Claage offuer nogenn, som i dj Maader findis modtuilligen, da schall dj haffue forbrut tho enekinde²⁾ Daller thill Randers By for huer sinde, om dj er thillstede, undtaginndis dj haffuer siuge Folk ij Hussit; der for skall huer verre adwardt att holde guode Kammere oc Stalde om behoff giørris, thij fremmit Folck kand icke førre Huusse med dennom. Her foruden skall Borgernne verre thillforpligt, naar dierris Naboer haffuer saa mange fremmit, att dj icke sielff haffuer Staldrum noek thill dieris Heste, daa schall dj laanne dennom Stalderom och Befördelsze medt Senge till dj, som forwaarer Hestenne.

II. Den første Gjæstgivergaard i Slutningen af det 18de Aarhundrede³⁾. Kjøbmand Jens Budtz.

I 1776 indgav Kjøbmand Jens Budtz⁴⁾ følgende Ansøgning:

Til Kongen.

Da der udi Randers Bye ikke er nogen previligeret Giæstgivergaard eller nogen, som holder ordentlig

¹⁾ En Gaard, der svarer fuld Redsel (= Udredelse, Afgift, Pligtarbejde).

²⁾ ɔ: enkelte.

³⁾ Hvad nedenfor er meddelt, støtter sig for en stor Del til Udskrifter fra Rigsarchivet i Kjøbenhavn og Landsarchivet i Viborg.

⁴⁾ Ifl. Budtz'ernes Stamtavle var Jens B. Kjøbmand og Veiermester i Randers, døbt d. 17de Mai 1723. 1755 dend 28de May bleve

Giæstgiveri, hvorover de Rejsende ofte sættes i Forlegenhed for Logie og Beværtning. Og da min iboende Gaard ikke alleeneste er een af de største Gaarde her i Byen, men og beliggende udi reel Gade, hvorudi ere ene anseelig Værelser, rummelig Gaards Rum, fornødne Stald Rumme og alle ud fordrende Beqvemmeligheder for Reisende. Saa ieg derudi for at tiene de Reisende, som for Logie kunde være forlægen, i nogle Aar haver modtaget samme og beværtet enhver efter Stand og Værdighed til Fornøylelse.

Saa har jeg resolveret at paatage mig at være Giæstgiver her i Byen, paa det at Reisende kunde viide sig vis Logement, og ikke som til denne Tiid være i Forlæggenhed, naar Hands Kongl. May'ts allernaadigst Previlegie allerunderdanigst kunde erholdes, at bemeldte min i boende Gaard alleene herefter stedste og alletider maae være en Giæstgiver Gaard her i Randers, og dens Eiere cen efter anden at holde Giæstgiverie og nyde Previlegiet; men da Fahrten her igennem Byen er kuns ringe, saa een Giæstgiver Gaard eller Giæstgiver, der ved alleene neppe skal kunde

copulerede Seig'r Jens Budtz, Handelsmand i Randers og Jomfrue Dorthe Kirstine Bering hos Hr. Kammer Raad Schelde paa Dronningborggaard.* Ifl. Borgerskabsbogen tog J. B. Borgerskab som Kjøb- og Handelsmand d. 10de Decbr. 1750. Alleerede i den 1ste Brandtaxationsprotokol for Kjøbstaden Randers nævnes Jens Budtz i 1761 som »Ejer og Beboer« af Gaarden, hvis »Hovedbygning til Gaden, fra Norden til Hjørnet i Vester bestaer af 28 Fag Bindingsværk, 2 Loft høy og i god Stand« er taxeret for 1260 Rdlr., medens »Et Sidehuus norden i Gaarden bestaaer af 4 Fag Bindingsværk, 1 Loft høy, i maadelig Stand«, staaer anført for 70 Rdlr., ialt 1330 Rdlr. Denne er den store Hjørnegaard, i sin Tid Mat. No. 410, nu Mat. No. 390 mellem nuværende Kirkegade og Store Voldgade. Den laa tæt indenfor Vesterport og var den af Borgermester Niels Jakobsen i Slutningen af det 16de Aarh. af stærk Egebindingsværk opførte store Bygning. (Se Læge Bay: Topografiske Bemærkninger til Uddrag af Randers Tingbøger fra 1587, 1598 og 1599, Saml. til jydsk Hist. og Top., 1904, S. 35.

subsistere, saa haaber ieg allerunderdanigst at bemeldte min Gaard ved foranførte Previlegie allernaadigst maatte blive befriede for Indqvartering og videre Byens Udgifter, som kunde være en liiden Lættelse for Eieren.

Paa denne min allerunderdanigst Ansøguing forventes allerunderdanigst Hans Kongl. May'ts allernaadigste Previlegie og Confirmation.

Randers, d. 5. Martz 1776.

Allerunderdanigst

J. Budtz.

Andragendet fik følgende anbefaling fra Byens »eligerede Mænd« :

Det er een uomgiængelig Fornødenhed, at een beqvem Gaard med behørrig Requisita her i Byen ligesom mange andre Stæder for de Ræiszende kunde andviiszes, og at samme dertil blev previligeret. Vi troer at Sr. Jens Budtzis Gaard saaliedis er indrættet, at derudi findes saadanne Beqvæmeligheder, hvormed de Ræiszende og Fræmede kunde blive forsyned. Men at samme for Indqvarterings og øvrige Byens Skatter maatte befries, derudi kand vi paa Byens Væigne ey tage Deel.

Randers, d. 26de Marts 1776.

N.R.Bay. And.N.Møller. Ch.Sparre. Dines Mamen.

Jens Budtz's Sag behandlede i Kancellikollegiet den 24de April 1776, og Stiftamtmanden, hvis Erklæring er af rode Mai s. A., »indstillede i øvrigt samme til hans Majts. Godtbefindende«. Efter en fornyet Behandling i Kancellikollegiet fik Jens Budtz d. 7. Juni 1776 Bevilning at holde Gjæstgiverie i Randers, »dog andre der i Byen, som nu logerer fremmede, issær udj Markeds- og Sessions-Tiid, uformeent at modtage Rejsende, og disse at maa søge Logementte efter eget Behag og Beqvæmmelighed; til hvilken Ende han skal tiltænkt være

forsvarlige Logementer at holde, saa og de Rejsende med Mad og Drikke for billig Betaling tilbørligen at forsyne, saavel som rigtig Maal efter den om Vægt og Maal allernaadigst udgangne Forordning at holde, og ellers i andre Maader sig saaledes skikke og forholde, at ingen kan have billig Aarsag til over hannem at besværge; hvorhos Vi og allernaadigst ville have bevilget, at dette Privilegium maa hefte paa indbemeldte Gaard, dog at enhver ny Kiøber eller Ejer anholder om allernaadigst Confirmation derpaa, saa maa og samme Gaard, saalænge den til Gæstgiverie bruges, for personell Inqvartering, men ey videre, være frietagen. I det øvrige haver han allerunderdanigst at rette sig efter Loven samt huis Forordninger, som om Gæstgiveriet enten allerede ere eller herefter udgivendes vorder, saafremt han denne Vores allernaadigste Bevilling agter at nyde.«

Man skulde tro, at alt stod vel til for Jens Budtz, da han nu sad i sin store Gaard som Kgl. privilegeret Gæstgiver; men han maatte sande Ordet »hvorlænge var Adam i Paradis?« Andre gik ham slemt i Næringen, og allerede 4 Aar efter maatte han derfor sende en ny Ansøgning. Denne, der var dateret den 4de Sept. 1780, lød saaledes:

Til Kongen.

Deres Kongelig Majestæt har den 7de Junij 1776 allernaadigst forundt mig og Hustrue Privilegium paa at holde Giæstgiverie her i Randers og tillige allernaadigst befriet Gaarden for personell Inqvatering(!), dog med den Clausul, at def[t] i sær i Sessions- og Markeds-Tider skulle være andre uformeent at logere og beværte fremmede og Reysende. Af denne Clausul og besynderligen af de i samme allernaadigst anførte Ord i sær haver adskillige taget Anledning til at troe sig berettigede at modtage Reysende og Fremmede paa alle Tider; thi naar det i Sessions- og Markeds-Tider er dem i sær uformeent, saa

troer de, at det paa de andre Tider er dem i Almindelighed uformeent eller i det mindste dog ey udtrykkelig forbuden, at logere og beværte Reysende og Fremmede, og saaledes gjør de jndgreb udi det mig allernaadigst forundte Privilegium, mig til stor Afbrek og Skade.

Her til kommer, at Byens Skatter og Paalæg, men i Særdeleshed Indquarteerings Skatter, er siden 1776 stegen saa enorm høyt, at mine aarlige Bye Skater beløber sig omtrent 40 Rdl., som vil blive mig umuelig at betale, saa ieg forud seer og maa befrygte min og mines totale Ruin.

Allernaadigste Konge! Naar disse Omstændigheder maatte komme j allernaadigst Betragtning, og tillige allernaadigst considereres, at Giæstgiveriet er af ringe Betydenhed i Henseende, at Passagen til og fra Aalborg, som udgiør det fornemmeste, er kun liden, og jeg, som har maattet nedlege min Handel, har ingen anden Nærings Vey for mig med Hustrue og Famillie, saa fordrister jeg mig til paa Grund af allerunderdanigst anførte Omstændigheder og i allerunderdanigst Tillid til Deres Kongel. Majts Naade herved allerunderdanigst at ansøge en saadan Høy Kongelig Bevilling, hvorved det mig den 7de Junij 1776 allernaadigst forundte Privilegium maatte allernaadigst didhen extenderes, at alle andre maatte allernaadigst vorde forbuden at modtage og beværte Reysende og Fremmede, samt at min iboende og tilhørende Gaard, saa længe den til Giæstgiverie bruges, maa allernaadigst befries for de aarlige Bye- og Indquarterings-Skatter.

Allerunderdanigst

Jens Buttz.

Den konstituerede Stiftamtmand, Kammerherre Urne, indhentede i Anledning heraf en Erklæring fra Magistraten, der lyder saaledes:

Pro Memorial

Naar Jens Buttz tør forbinde sig til at forsyne alle hertil ankommende Reisende med *convenable* Logie for en taalelig Betaling, Markets- og Sessions-Tiderne exciperet, var det meere gavnlig end skadelig for de

Reisende; thi et Giæstgiver-Huus her paa Stædet, naar det er rummelig som Budtzes Gaard og tillige vel indrettet, ansees for tilstrækkelig; og i saavidt vidste vi ikke at indvende noget imod Ansøgningen.

Men hvad angaaer den Befrielse af Grundskatterne til Indqvarteringen, da siden ingen her i Byen, ikke eengang Hospitalet, derfor er frietagen, saa maae vi indstille saadant til Deris Høyvelbaarenheds eget høyerer Indseende, hvorvidt kan ansees billig eller icke, ved tillige at remitere underdanig Suppliquen tilbage.

Randers Raadstue, den 5te Oktober 1780.

J. F. Carøe. J. H. Stabell.

Derpaa indstillede Stiftamtmanden, at »da Manden er fattig og har mange Børn, vil jeg allerunderdanigst have ham recommenderet til den Kongl. Naade, at hans Privilegium maatte extenderes i saavidt, at ingen anden i Byen, uden i Markeds- og Sessions Tiider, maatte tage imod Reisende for Betaling. Men Befrielse for de aarlige Bye- og Indqvarterings-Skatter formeener ieg allerunderdanigst ikke bør bevilges, da Gaarden, efter Supplicantens Andragende, for personel Indqvartering er befriet.«

Under 3. Nov. 1780 fulgte da den nye kongl. Bevilling til Jens Budtz »at dette ham saaledes under 7de Junii 1776 forundte Privilegium didhen maa være extenderet, at alle andre der i Byen skal være forbudne at modtage og beverte Reisende og Fremmede(!) for Betaling uden i Markeds- og Sessions-Tider, saalenge han er i Stand til at imodtage alle Reisende og beverte dem saaledes, at ingen Klage derover indløber.«

Jens Budtz døde i 1782, 59 Aar gammel og blev begravet i Sct. Mortens Kirke. Hans Enke, Dorothea Kirstine Bierring synes derpaa at have fortsat Forretningen et Par Aar, men solgte da Gaarden med Privilegiet til Peder Abell. Md. Budtz levede, til hun blev 65 Aar gammel, og begravedes den 15de Jan. 1793.

III. Eftermanden Peder Abell.

Denne tog d. 1ste Novbr. 1775 Børgerskab i Randers som Brændevinsmand »efter Admiralitetets Tilladelse«. I Brandtaksationsprotokollen for 1781 er ved Jens Budtz's tidligere Gaard gjort en saalydende Vedtegning: »Efter Magistr. Indberetning af 26de Januarii 1784 er Bygningen Nr. 125¹⁾ nu Peder Abell tilhørende.« Det bemærkes, at denne havde forøget og forbedret Stedet. Den 21de Oktober 1785 sendte Abell nedenstaaende Ansøgning:

Til Kongen.

Da jeg under 4de Septbr. dette Aar har dristet mig til at indgaa til Deres Kongelig Majestet med den allerunderdanigst Ansøgning, om Postmester Tienesten ved Vacance paa lovlig Maade af Deres Majestæt at blive allernaadigst henlagt til min Gaard med meere dens Indhold, saa tager ieg mig allerunderdanigst dend Friehed hermed at indsende de paa og mig med Gaarden tilkiøbte og af Deres Kongelig Majestet allernaadigst meddeelte Prevelegier, at samme maatte vorde fornyede paa mit Navn som en ny Eyere paa den Maade og saaledes som Deres Kongelig Majestet efter forbemelte min allerunderdanigste Ansøgning samme mig vil tilstaae enten alt eller noget deaf. — At disse Prevelegier ey før til Fornyse er vorden indsendt, der til er følgende Aarsager: Jeg har hidtil vendtet paa en kongelig Forordning angaaende een ny Indretning med Herbergeergaardene, og som i et Circulair er tilmeldt dend Tiid værende Giæstgiver og nu tillige Postmester Hans Steenfeldt i Callundborg. Jeg turde des aarsage ey heller fremkomme med nogen Ansøgning til Deres Kongelig Majestet, førend min Gaard var i saa fuldkommen og complet Stand med Meubler og Effecter, som den burde, og saaledes som en Giæstgiver Gaard kan og bør være, af Frygt for nogen ellers

¹⁾ Dette maa vistnok være et Husnummer eller mulig kun et Løbe No. i Protokollen, da Byen endnu ikke dengang var matrikuleret.

enten af Misundelse eller andre Aarsager kunde have noget imod mit Andragendes Rigtighed at indvende. Og da ieg for at efter leve Deres Kongelig Majestets allernaadigste Befaling har indrettet min Gaard til Giæstgivergaard for derved at have Leve Brød til mig og Familie, og derfor hensadt min Formue i Gaard, Meubler og Effecter, bedes derfor om en naadig Bønhørelse af Deres Kongelig Majestets

allerunderdanigste

Peder Abell.◄

Herover afgav Stiftamtmanden følgende

Allerunderdanigst Erklæring.

Ved min under 21de f. M. allerunderdanigst afgivne Erklæring over Ansøgningen, som Peder Abell i Randers paaberaaber udi den af ham derefter indgivne og herved allerunderdanigst tilbagefølgende, har jeg oplyst, at bemeldte Abells beboede Gaard meget vel er istandsadt og gjort beqvem til Giæstgiverie. — Han har saaledes opfyldt, hvad han i dette Tilfælde burde, og dette er skeet med betydelige Bekostninger, foruden hvad han for Gaarden med Privilegier allerførst har betalt. — Det bliver derfor billigt, at benævnte Privilegier ved den derpaa allerunderdanigst begiærte Stadfæstelse bevares ved Gaarden og kommer ham tilgode, hvilket og er overensstemmende med dens Privilegium af 7de Junii 1776.

Aarhus, den 11te November 1785.

Allerunderdanigst

O. Høegh Guldberg.

Peder Abells Bevilling er dateret den 2den Decbr. 1785. Han drev nu Gjæstgiveriet nogle Aar; men det har maaske ikke kunnet betale sig; thi allerede i Sommeren 1793 er han kjed deraf, og det følgende Foraar tilbagesender han det ham givne Privilegium med følgende Skrivelse:

Til Det Høy Kongelig Danske Cancellie.

I forrige Aar i Julij Maaned anmeldte jeg for Hans Excellense Hr. Geheime Raad Guldberg samt Hr. Justits Raad Carøe, at jeg strax vilde fratræde Giæstgiveriet; jeg blev derpaa overtalt af bemeldte Hr. Justits Raaden at beholde det til denne Tiid. Den 17de Januarij d. A. jndgik jeg derefter med miin underdanigste Ansøgning om, hvor jeg skulde aflevere det mig allernaadigst meddeelte Prevelegium; men da jeg ey derpaa har erholdet Svar, skal jeg underdanigst bede det mig ikke unaadig optages, det jeg herved har taget mig dend underdanig Frihed herved at indsende det mig allernaadigst meddeelte Prevelegium, da jeg troede, det var det rette Sted, hvor jeg havde faaet det, med allerunderdanigst Taksiigelse for den Tiid jeg har haft samme. Det er ikke Stolthed eller Rigdom, der har bragt mig til dette Skridt, men det er sand Nødvendighed. Miin Opførsel angaaende som Giæstgiver, derom opfordrer jeg til Vidnesbyrd, saavel Hans Kongelig Høyhed Cron[prin]tzens Svite, alle Stiftamtmand og Amtmænd saavel i Jylland som Fyhn, der alle har logeret i mit Huus, og ellers alle andre Reysende, at jeg ey alleene har beværtet dem vel og til Fornøyelse, men end og for billig Betaling; jeg opfordrer tilliige miin foresadte Øfrighed, om der nogensinde har været enten beføyet eller ubeføyet Klage over mig i ald den Tiid, jeg har været Giæstgiver. Jeg øndsker de Reysende, i Særdeleshed de, som om Natten enten med agende Post om Vinteren eller anden Leylighed ankommer, maatte ved miin Eftermand nyde liige saa god Pleye, som de har nydt hos mig; i Henseende til miin Gaards Bequemlighed, da er jeg forsikret, der ingen er bedre i Randers. Jeg skal underdanigst bede, at denne miin her yttrede Skriive Maade ey unaadig optages, da jeg stedse er og henlever

Randers, d. 25de April 1794.

Een
underdanig
Tiener

Peder Abell.

Peder Abell døde den 16de Juni 1805, 59 Aar gammel. Han nævnes i Dødsavertissementet i »Berl. Tid.« som Brandinspektør og Købmand i Randers. Efter Abells Død fik Bygmester, Møller i Værum, Mathias Poulsen Gaarden. Han solgte i 1806 et Stykke Haveplads fra den til Rasmus Baggers Enke og overdrog ved thinglæst Skøde og Købekontrakt den 20de Juli 1807 den hele øvrige, store Ejendom til Købmand Fridrich Bendix Aastrup i Randers.

IV. Et 20 Aars Interregnum. Købmand, Veiermester Rudolph Mathiesen.

I hele 20 Aar fandtes der nu ingen privilegeret Gjæstgivergaard i Randers, og de Reisende vare atter henviste til at finde sig i de Ulemper, der fulgte af at skulle søge sig et mere tilfældigt Logi hos Byens Borgere. Man indsaæ snart, hvor uheldige disse Forhold vare, og den Ansøgning, som Rudolph Mathiesen indgav til Kongen i 1796, samt de »Eligerede Borgeres« Erklæring over Sagen ere det bedste Bevis herpaa. Mathiesens Ansøgning lyder saaledes:

Til Kongen!

At man nu i over 2 Aar ingen Giestgiver Gaard har haft i Randers Kiøbstad og at denne Mangel daglig beklages af fremmede Rejsende og er byrdefuld for Borgerne, som ofte nødes til at modtage disse, naar de efter en lang Reise i ondt og haardt Væir have forgiæves hos endeel søgt Logie, er en bekjændt Sandhed.

Vanærende synes denne Mangel endog at være for denne formedelst sin fortrinlige Opkomst og vidt udbredte Handel bekjendte Bye. Stædets Magistrat have indseet det og gjort sig ald U-mage for at formaae een af Borgerne hertil; men deres Bestræbelse har hidtil været forgiæves.

For en Gjæstgiver udfordres ej allene en rummelig Gaard, med mange dertil udfordrende Indretninger, men end og endeel Meubler, og endnu en større Del Sænge og Sænge-Klæder, hvis Anskaffelse udkræver en Capital af henimod et Tusinde Rigsdaler. Manden, som sidder i betydelig Bedrift, vil ey paatage sig denne Uroe og Bekostning, de øfrige, hvis Formue-Omstændigheder kunde tillade denne Etablissement, ere enten icke beqvemme hertil, eller formedelst Alder eller andre Omstændigheder, uskicket hertil, og hertil kommer, at Passagen herigen- nem icke er saa stærk, at en Mand kan leve af Giæstgiveriet allene, men dermed maae foreene anden Næring og dette gjør Opnaelsen heraf saa meget meere vanskelig.

Alt dette uagtet vedblive Magistraten og Borger- skabet eenstemmig at urgere paa Oprettelsen af en saa nødvendig Giæstgiver Gaard, da de Reisende og Borger- skabet ved dette Savn længe nok have været liidende.

Jeg eier en til Giæstgiveri beqvem Gaard paa Byens reeleste Gade,¹⁾ og driver en Næring, der nogenlunde kunde tillade mig Oppasningen med Giæstgiveriet.

Byens Herrer Eligerede og mange andre af mine øfrige Medborgere, have desaarsag henvendt dem til mig, og anmodet mig at paatage mig Giæstgiveriet. Jeg er heller icke u-villig hertil, men de forbemelte derved for- bondne mange Omkostninger og det aarlige Tab ieg vil faae heraf, gjør at ieg icke uden at foreene Fordeel med Byrder kan paatage mig samme. Jeg ansøger derfor aller- underdanigst: at Deres Kongelige Majestæt allernaadigst vil bevilge, at ieg imod strax at indrætte min iboende Gaard til Giæstgivergaard maa foruden Giæstgiveries sæd- vanlige Previlægier, saasom Befrielse for militaire Indqvartering og alle Byens publique Bestillinger og personelle Byrder, tillige allernaadigst forundes For- sikring at blive Postmæster her i Byen, naar den nu- værende Raadmand og Postmæster Stabell maatte afgaae²⁾

¹⁾ Det var det daværende Mat. Nr. 6, nu Mat. Nr. 10 paa Store- gade. I 1812 solgte Mathiesen sin meget udstrakte Eiendom til Søren Glud til Vinderslevgaard for 30,000 Rbdl.

²⁾ Selv om Mathiesen havde opnaaet, hvad han søgte, vilde Can- celliraad Postmester Johan Henrich Stabell have gjort ham

og min Gaard da tillige at blive for bestandig Postgaard, ligesom nu allerede endeel skal befindes i Siælland, Fyen og Holsteen.

Den Fordeel og Lettelse, en saadan Giæstgiver Gaards Oprettelse her vil have for Byen i Almindelighed og de Reisende i Særdeleshed, lader mig haabe allernaadigst Bønhørelse.

Randers Kiøbstæd, Aarhus Stift,
d. 29de July 1796.

Allerunderdanigst

Rudolph Mathiesen.

De eligerede Borgere udtalte sig saaledes an-gaaende Sagen:

Det er paa vor Anmodning og efter Opmuntring af Magistraten at vi har overtalt Supplicanten at paatage sig en saa byrdefuld og lidet indrentende Bie Næring.

At en Giæstgiver ikke her kan deraf leve, veed hele Byen, da Passagen et for liden og dog for stoer, at denne ikke kan undværes. Det er haanlig, ja skammelig for en Bye, at hertil ankommende Reisende, enten icke kan faae Logement og anstændig Forflægning, eller og maae tage til tacke i saadanne Kipper og Huller, som enhver honet Mand ellers ville skamme sig ved at indtræde udj. Umuelig, aldeeles umuelig, kan denne Mangel her hielpes, naar Supplicanten ikke bønhøres; med ham anraabe vi allerunderdanigst herom. Han ejer en dertil saare beqvem Gaard, naar den bliver indrettet, og han og Hustrue ere hertil meget vel skikkede, og hvorfor skulle han og vi ikke nyde allernaadigst Bønhørelse, da dette Gode er tilstaaet andre Stæder i Sjælland, Fyen og Holsteen, hvor Passagen er saa stærk at det var mindre fornøden end her.

Ventetiden lang. Han entlediges nemlig først efter gjentagne Ansøgninger fra sit Embede 1810 (→Randers Amts politiske Avertissementstid « for 27de Juli 1810). Stabell døde den 30te Jan. 1819.

Denne Bye har i nogle Aar virket saa meget til dens Nøtte og Ziir med egne Kræfter, og dog viist fortrinlig Hiælp til u-lykelige Hændelsers Husvælelse, og den giver Staten een efter dens Størrelse fortrinlig aarlig Indtægt, at den vist ikke ville efterlade naar det stoed i dens Evne paa anden Maade at see denne Mangel hævet, uden at behøve dens allernaadigste milde Regiæring; men da dette icke er muelig, saa er det den ansøger at maae vederfares lige Naade, som dens andre Systre, og derpaa tvivler den ikke et Øyeblik.

Randers, d. 2den Aug. 1796.

Som Byens eligerede Borgere:

Hans Chr. Hansen. R. Welling. Jacob Friis.
Mogens Chr. Boerup. Hans N. Bay. Finsteen.

Skjøndt de eligerede Borgere anbefalede Rudolph Mathiesens¹⁾ Ansøgning saa varmt, synes der aldrig at være kommet Svar paa samme, i al Fald indeholder Rigsarchivet ingen Resolution angaaende denne Sag. Enhver »honet Mand« maatte altsaa endnu i mange Aar, naar han »kom som Reisende til Byen tage til takke med Kipper og Huller« istedetfor et ordentligt Logi. Først i 1814, da »Borger og Indvaaner Christian Schmidt i Nibe« ansøger Kongen om Privilegium paa et Gjæstgiveri i Randers, forbedres Forholdene.

V. Gjæstgiver Christian Schmidt.

Mandens Ansøgning, der er dateret »Nibe Kiøbstæd i Aalborg Amt, den 24de Februar 1814, lød saaledes:

Til Kongen!

Randers Kiøbstad mangler, ligesom fleere Kiøbstæder i Jylland, et privilegeret Gjæstgiver- og Værtshuus,

¹⁾ Veiermester Rudolph Mathiesen døde den 9de Aug. 1815, 57 Aar gammel (Sct. Mortens Sogns Kirkebog).

hvor Reisende ubehindret og til enhver Tiid kunne faae Quarteer og Beværtning; jeg kunne have Lyst at etablere mig som Giæstgiver i Randers, da min Næring i dette Fag her i Nibe kuns er liden,¹⁾ men naar et ordentlig Giæstgiverstæd skal indrettes i Randers, hvor igiennem Landeveien gaaer og megen Færsel gives med Reisende og især Pakke-Posten, udfordres dertil en stor og meget beqvem Gaard. — Jeg maae anmærke, at en Gaards Indkiøb i Randers er saare kostbar, og det fornødne Møblement til at besætte den med og er betydelig; jeg kan derfor ei see mig istand til at nedsætte mig som Giæstgiver sammestæds, uden at det tillige allernaadigst tillades mig eene udelukkende at modtage og beværte enhver honet Reisende i mindste i 15 Aar; skulle det ikke allernaadigst kunne tillades mig, indseer jeg mine anvente store Bekostninger ikke blev erstattede, og enhver i Randers modtog Reisende, naar den fant for got, og jeg fant følgelig Skaaer i min Næring.

Jeg ansøger saaleedes allerunderdanigst Deres Kongelige Mayestæts allernaadigste Bevilling paa et Giæstgiver- og Værtshuus i Randers, og at dette Privilegium udelukkende eene tillades mig i 15 Aar, saalænge jeg beviislig opfylder, hvad der i denne Henseende paalægger (!) mig.

I øvrigt overdrager jeg mig alle de Forpligtelser, som indeholdes i Forordningen af 5te Marts 1695.

Denne min Ansøgning tilstilles underdanig Randers Amts og Byes høie Overøvrighed og Byens velviise Magistrat til gunstbehagelig Erklæring.

En naadig Bønhørelse forventes.

Allerunderdanigst

C. Schmidt.

¹⁾ Chr. Schmidts Bevilling til »at holde Giæstgiveri i sin eiende Gaard i Nibe samt tillige at brygge Øll og brænde Brændeviin« er først udstædt af det Danske Cancelli den 14de Jan. 1814, efter at han den 22de Okt. 1813 havde ansøgt Kongen om Privilegium paa et offentligt Herberg der. Naar han allerede den 24de Febr. 1814 søger om Gjæstgiver-Privilegium i Randers, synes han rigtignok at have været ganske ualmindelig utaalmodig. Han kunde da ikke godt vente at faae en storartet Søgning allerede i den første Maaned.

Magistratens Erklæring over Ansøgningen har følgende Ordlyd:

Vedlagt tilbagesendes ærbødig Borger Christian Schmidt af Nibe, hans Ansøgning om at forundes allernaadigst Bevilgning paa at nedsætte sig heri Byen som Giæstgiver med denne vores lige ærbødige Erklæring:

Her i Randers har desværre ikke i mange Aar været nogen Giæstgiver, saa det har ofte været yderst vanskeligt for ankomne Reisende her at kunde faae Herberge, Forfriskning og Opvartning; det var derfor saare meget at ønske, at der dog kunde findes een Mand, som har ville (!) etablere sig som Giæstgiver, dog uden at ham derpaa blev forundt eene Privilegium, da det lettelig kunne bane Vej til vilkaarlig Behandling, naar det ei tillige maatte tillades andre at nedsætte sig her for at bruge den samme Næringsvei; men derimod maatte det ej blive Byens Indvaanere tilladt at modtage fremmede Reisende til Logie, med mindre de enten vare af deres Slægt eller Svogerskab eller og gamle Bekjendtere.

Randers Raadstue, d. 11. Martz 1814.

Stadfeldt. Stabell. Bendixsen.

Amtmanden skriver derpaa:

Allerunderdanigst Erklæring.

Randers Bye har i flere Aar savnet et Giæstgiverie til Reysendes Huslye og Pleye. De Reysende have lidt meget derved, og Magistraten havt megen Ubehagelighed af de Reysendes billige Klager. Det var derfor en vigtig og høystønskelig Sag, at en Giæstgiver her paa Stædet blev bosat; dog tør ieg ikke anbefale ham til et udelukkende Privælegium, i det mindste kuns for 4 til 5 Aar; men i øvrigt i Overensstemmelse med Randers Magistrats hosfølgende Erklæring.

Randers Amthus, d. 21. Martj 1814.

Allerunderdanigst

Føns.

Generalpostdirektionen anbefaler Sagen i Skrivelse af 23de April 1814 til Danske Kancelli dog saaledes, »at Supplicanten erholder den ansøgte Bevilling udelukkende i 5 Aar«. Den 21de Mai opfordrer Kancelliet Randers Stiftamtmand til at indhente Schmidts Erklæring, om han ønsker Bevillingen paa 5 Aar, da samme da kunde ventes meddelt. Den 2den Juni svarer Schmidt bekræftende, men hører i længere Tid Intet til Sagen, hvorfor han den 20de Juli 1814 skriver saaledes til Magistraten i Randers:

»At skjønt høibemelte Kollegium ¹⁾ ved Skrivelse til Stædets Amtmand under 21de Maj sidstl. har givet mig Løfte at udelukkende Bevilling i 5 Aar paa Giæstgiveriet i Randers kunne ventes meddeelt mig, og at jeg til den Ende havde tilforhandlet mig en af Randers bekiente største Gaarde, som er beqvemt indrettet til denne Nærings Vei, saa, da jeg allerede har begynt at fungere som Giæstgiver og dette vel ikke kan tillades mig at vedblive uden den ommelte Bevilling, ville jeg underdanig udbede mig saadant.«

Endelig modtager da den længselsfuldt ventende Schmidt Privilegiet, der er dateret den 2den Sept. 1814, og hvorved »han skal være tilforpligtet gode Logementer at holde samt de Rejsende med Mad, Øl og Vin til deres Underholdning forsyne« og holde god Vægt og Maal.²⁾

Den 24de Okt. 1814 lod Stadshauptmand og Kjøbmand Friderich Bendix Aastrup ³⁾ thinglæse Skjøde

¹⁾ d: Danske Kancelli.

²⁾ I Privilegiet tales der om, at S.'s Gaard var beliggende »ved Havnen« og derfor bekvem for Søfarende og andre Reisende. Hvis han virkelig har drevet Gjæstgiveriet her, kan det kun have været en ganske kort Tid, da han allerede om Efteraaret 1814 kjøber en anden større Gaard.

³⁾ Han døde som Krigsraad den 10de Decbr. 1830, 66 Aar gammel.

paa Gaarden Nr. 410 i Kirkegaden til Gjæstgiver Christian Schmidt, saa denne Eiendom fik nu atter samme Anvendelse som i Budtzs og Abells Tid. Forskjellige Bekjendtgjørelser i »Randers Amts Avis og Avertissementstidende« for de faa Aar, i hvilke S. drev sit Gjæstgiveri, give os et Indblik i Livet der. Den 16de Mai 1815 skriver han saaledes:

»At Konversationen hos mig, fra i Dag af, alleene er indskrænket til mine Reisende og andre Fremmede, og at følgelig ingen Billardspil, Aftenspisning etc. herefter ei mere finder Stæd hos mig for indenbyes Folk, bekjændtgjøres herved.«

En Maaned derefter læses i samme Blad:

»Den forhen i disse Aviser averterede Billard med Inventarium staaer endnu usolgt paa Gjæstgivergaarden i Randers hos
C. Schmidt.«

Af det Ovenstaaende sees, at Byens Borgere idetmindste i Begyndelsen af Schmidts Tid havde for Vane at søge til ham og da vel særligt om Aftenen for at diskutere Nyt fra Byen og Landet i det Hele. Blandt disse Borgere var en ret karakteristisk Figur, Boghandler, Danselærer O. G. F. Bagge¹⁾, der var kommen stærkt paa Kant med Værten, hvilken sidste skriver saaledes offentligt i Jan. 1816:

Indsendt.

Til Advarsel for de af mine ærede Medborgere, som beværter saavel Byens som udenbyes Folk med Spise og Drikke etc. ville jeg ikke undlade her at bekjendtgjøre: at iblandt de Mennesker, der i den Tid, jeg har boet her, har besøgt mit Huus, spist og drukket etc., er Boghandler Bagge her i Byen, som, da jeg nu til Nytaar

¹⁾ Se om ham Aakjær: Blichers Livs Tragedie I, 48—73.

forlanger vores Mellemværende opgiort, istæden for at betale mig mit Tilgodehavende, giver mig og mit Bud et meget uanstændigt og ubeskedent Svar; kort, i det Heele har han saaledes teet sig imod mig, som en Mand jeg med Foragt behandler og som jeg anseer uværdig til videre at fordre til Afregning; overladende i øvrigt ham og dette hans Forhold til fornuftige Menneskers Om-dømme.

Saadanne Giæster,
 De Ganen læsker
 Og Maven mæsker —
 Ret som en Tærsker
 Propper i;
 Kan alt fortære,
 Vil Værten lære
 Galanterie.
 Jeg ham vil mindes
 Da han her findes
 Udi vor Bye. —
 Dog, søde Fa'r!
 Med din Guitar
 Du intet har,
 Og altid var
 En klassisk . . .
 O fye!

Randers, den 4de Jan. 1816.

C. Schmidt.«

I det følgende Blad indrykker Danselærer Bagge en lang Redegjørelse. Han taler om »Mellemregning« og siger, at det »respektive Publikum« maa dømme om, hvorvidt det er Schmidts »onde Gemyt« eller »Penge-trang«, der har dikteret hans Handlemaade. Slutningen er meget karakteristisk og lyder saaledes:

»Den øvrige Snak vedkommer ei Sagen. Han gjør Vers, som Æslet spiller paa Lire, og har jeg virkelig villet lære ham Galanterie, som han siger, er hans Recep-

sionsevne derfor saare ringe; thi saa grov Tølper har nok i lang Tid ej besudlet Hr. Elmenhoffs rene Blad.

Advare for ham behøves vel heller ikke; thi naar man læser hans Avertissement, og saa ovenikjøbet seer en tykhovedet, langøret, kodumstirrende, pluskjævet, bredflabet og braknæset Gjæstgiver, skulde jeg neppe tro, der behøves mere.

O. G. F. Bagge.«

I 1817 fornøiede man sig paa forskellig Maade i Gjæstgiverens Gaard. I Nvbr. gav det »Steinerske Skuepillerselskab« Forestillinger der, og den 6te Dcbr. læser man følgende Avertissement:

»Med høie Øvrigheds Tilladelse vil Undertegnede have den Ære næstkommende Mandag den 8de Dcbr., Eftm. Kl. 3 præcise, hvis Veirliget tillader det, fra Gjæstgiver Schmidts Gaard at lade 3de Luftballoner, hvoraf den ene, efter Blanchards Maade, haver en Gondol med sig, den anden forestiller en ærostatisk Hund, og den 3die en Figur i menneskelig Størrelse, forestillende en Mameluk. Disse Figurer stige alle frie op i Luften paa eengang, og vil give et behageligt Syn for alle Nærværende. Foruden den dertil udstædte Subskriptionsliste ere ogsaa Billetter dertil at bekomme i mit Logie hos Hr. Wilhelm Hansen og ved Indgangen for 1 Rbd. Stykket, og udbeder jeg mig et talrigt Besøg.

Paa Søndag og Mandag Aften gives mine optisk-mekaniske Forestillinger paa Byens Raadhussal for sidste Gang, efter den dertil udstædende Plakat, og takker jeg for det Bifald, Publikum har undet samme.

Joseph Hoffmann,
Mekanikus fra Brün.

I Okt. 1819 læses nedenstaaende Bekjendtgjørelse:

»Silhouetteur Frantz Liboreus Schmidt, som har havt den Naade at silhouette hele den højkongelige Familie, er ankommen her til Byen og afklipper enkelte Personer for 2 Mk. Stykket, hele Familiestykker for 5 Rbd. Hans Logie er hos Gjæstgiver Schmidt.«

Den Skildring, som Bagge giver i Slutningen af sin Artikel af Kontraparten er kun meget lidet flatterende, og »ondt Gemyt« har Schmidt vel neppe havt, derimod maaske snarere »Pengetrang«. I »Randers Amts Avis og Avertissementstid.« læses i 1816:

»Fredagen den 5te Juli næstkommende om Eftm. Kl. 3 slet bliver ved off. Auction i Hr. Gjæstgiver Schmidts Gaard i Kirkegaden her i Byen, bortsolgt mod kontant Betaling, en saa god som nye holstensk Postvogn med Kalesche i god, brugbar Stand og tienlig til straks at afbenyttes til Reiser; og ligesaa en mindre Postvogn, ganske nye, med 2 Agestole; hvilket herved til Liebhaberes Efterretning bekendtgjøres med Tilføiende, at bemeldte Vogne saaledes daglig er til Eftersyn i ovenbemeldte Gjæstgiver Schmidts Gaard.

Randers, den 1ste Juli 1816.

Bendixsen,
Auctions-Directeur.

Pengeforholdene vare, som bekjendt, i de Aar meget vanskelige her i Landet, og i Decbr. 1817 skyldte Schmidt 1000 Rbdl. til Proprietair Thygesen paa Randrup. Pantet var Debtors Gaard paa Kirkegade under Matr. No. 410 næstefter 5000 Rbdl. S. V. paa 1ste og 13000 Rbdl. N. V. paa 2den Prioritet. Eiendommen var vistnok paa den Tid derfor saa temmelig »prioriteret til Skorstenen«, som man siger. At det i ethvert Tilfælde stod sig daarligt med S.s Pengesager, faar man et bestemt Indtryk af ved at læse følgende Bekjendtgjørelse i »Randers Avertissementstidende« for 4de April 1818:

»Mandagen den 13de dennes om Efterm. Kl. 2 slet, bliver i Hr. Gjæstgiver Schmidts Gaard heri Byen ved offentlig Auction bortsolgt en stor Del Kakkellovne, Borde, Stole, Speile, Skatoller, Skabe, Sængeklæder, Lagener, Dækketøi, 70 Lod forarbejdet Sølv, et 8 Dages Stueuhr, en Mahogny Sopha, en stor Vogn med Kalesche, noget

Porcelain og en Koe m. m., som herved til Liebhaberens Efterretning bekendtgjøres.

Randers, den 3die April 1818.

Bendixsen,
Auctions-Direktieur.

Som det synes, var det allerede i 1818 forbi med S.s Virksomhed som privilegeret Gjæstgiver; thi i Sct. Mortens Kirkes Gravskødeprotokol nævnes, at »Raadstuebud, forhv. Gæstgiver Schmidt« fik Gravskjøde udstædt den 13de Jan. 1819, da han havde mistet sin 1ste Hustru. Han har altsaa maattet trække sig tilbage til en mere beskedne Stilling. Alligevel har han ikke ganske kunnet opgive sit gamle Erhverv; thi vi se f. Eks., at »privilegeret Optikus M. Blumenreich fra Schwerin har Logi hos Gæstgiver Schmidt« i April 1820. Dette blev et slemt Mærkeaar for S., thi:

»Ifølge vedkommende Udlægshavers Begjæring bliver over den Gæstgiver Schmidt tilhørende Gaard, Mat. No. 410 paa Kirkegaden her i Byen, afholdt Auctioner:

1ste Fredagen den 29de Septbr. d. A.

2den — » 13de Octbr. —

3die — » 27de — —

hver Dags Eftm. Kl. 2.

Gaardens Bygninger, som bestaae af 39 Fag 2 Etages Muur og Bindingsværk, et dito Udhuus, 18 Fag 1 Etage og 1 Fjel-Halvtag, 10 Fag, ere beqvemt indrettede til Gjæstgiverie, Handel og Brænderie. De tvende første Auctioner afholdes paa Raadstuen og den 3die i Gaarden selv.«

Randers, den 29de August 1820.

Neckelmann.«

Saa læses endvidere følgende Avertissement:

»Torsdagen den 2den November d. A. om Eftm. Kl. 2, begynder Auctionen over de Gæstgiver Schmidts Fallitboe tilhørende Løsøre, bestaaende af Sængestæder,

Sængeklæder, Borde, Stole, Schatoller, Skabe, noget Dækketøi, Kjøkkentøi, en Kobber Grueskjedel, Gaards-Redskaber med videre. Auctionen afholdes i den af Schmidt hidtil beboede Gaard i Kirkegaden her i Byen.

Randers, den 21de Octbr. 1820.

Neckelmann.«

Randers Bys Skifteret bekendtgjør dernæst, at der holdes Samlinger paa Raadstuen i Gjæstgiver Schmidts til Skifterettens Behandling opgivne Boe« den 26de Dcbr. 1820 og den 6te Febr. 1821. Boet sluttedes dog først Onsdagen den 24de Oct. 1821.¹⁾

I Novbr. 1820 købte Skolekommissionen den gamle Gjæstgivergaard paa Byens Vegne og lod den indrette til Lokale for den Bay-Kirketerpske Skole. Disse Arbejder udførtes i 1821—22. Formodentlig af gammel Vane og fordi Gaarden var rummelig, vedblev man at benytte den til Skueplads for forskelligartede Forestillinger. I »Randers Amts-Avis og Avertissementstid.« for den 11te Decbr. 1820 læses saaledes følgende ret morsomme Bekjendtgjørelse:

»Med kongelig Tilladelse har Undertegnede, som til Staden er ankommen, den Ære at bekendtgjøre for det ærede Publikum, at Moyliæ har reist i det hele Europa og adskillige Stæder i Asien. Paa hans Reise har han bekommet tvende Løver, en Løve og Løvinde, af sjældent Udvortes, som her i Riget endnu ikke har været at skue. Ovenmeldte Løver ere tamme og vel afrettede. Løven har et kort Ansigt og et stort Hoved og er bedækket paa det halve af Kroppen med lange Haar. Løvinden er et meget mildt Dyr, undtagen ved Fødsel, da er hun meget farlig og grusom. De ere begge fødte i Engelland, men deres Stamme er fra Bengalen; de ere eens i Alder, hver 2 Aar og 2 Maaneder gl. Skuepladsen er i Gjæstgiver Schmidts Gaard; de ere til at

¹⁾ Raadstuebud Chr. Schmidt døde den 6te Novbr. 1832, 44 Aar gl.

see hele Dagen. Indgangs Prisen er: første Plads 2 Rbmk., anden Plads 1 Rbmk. NB. Vi anmode herved de ærede Tilskuere ikke at bringe Hunde med sig, hvilket vilde være skadeligt. Kl. 3 om Aftenen faaer de Føde, og Kl. 4 bliver de lukket sammen for at parres. (Samme-steds sælges hvide Muus.)«

Denelli & Moyliæ.

I samme Blad for den 3die Febr. 1827 skriver den berømte Linedanser Roat¹⁾, der den 12te Juni samme Aar fik en saa sørgelig Død:

Tirsdagen den 6te Febr., ifald Veiret tillader det, vil Undertegnede med kongel. allernaadigst Tilladelse have den Ære at udføre

den store Ascension

paa spændt Linie fra Skolegaarden, eller den saakaldte Peder Abels Gaard, op til St. Mortens Kirketaarn. Billetter til Indgang i Skolegaarden, hvorfra Ascensionen bedst vil kunne sees, ere endnu indtil Tirsdag Middag at erholde for 3 Mk. Stk. i mit Logi hos Md. Dahl. Det nærmere erfares af Placaterne.

Chr. Roat.

Redaktionen, der nogle Dage forud henleder Opmærksomheden paa Kunstnerens »forbavsende Vovestykke«, siger: »Rimeligvis vil han ikke savne Tilskuere.«

¹⁾ Roat var godt kjendt i Randers fra tidligere Tid, idet han i 1813, da han boede hos Bager Stilling, gav Forestilling i Kunst-ridning og Linedans i Forbindelse med Kuhn, og i 1819, da han lod sig se i Ridehuset tilligemed Price og sluttede med et Fyrværkeri. Den 16de Febr. 1827 viste Roat sig sidste Gang i Randers, da »den gamle Mad. Rose, en Matrone paa 72 Aar«, bar ham paa Ryggen op ad Linen fra Skolegaarden til Kirke-taarnet.

VI. Gjæstgiver Andreas Rydell.

Endnu skal blandt de gamle Gjæstgivere i Randers omtales Andreas Rydell. Den første Gang, jeg har fundet hans Navn nævnt, er i 1812, idet der i »Randers Amts polit. Avertissementstidende« for den 11te Novbr. det nævnte Aar læses:

»Hos Skipper Rodæl boendes paa de Østergrav, er gode, nylig hjemkomne Spegesild at bekomme til billig Pris.«

Han var altsaa oprindelig Skipper og vedblev at pløie de salte Vover i det mindste nogle Aar, efter at han havde begyndt Virksomheden som Gjæstgiver. I Juli 1818 bekendtgjør han saaledes, at han »afgaaer til Kjøbenhavn i næstkommende Uge og medtager Fragtgoods og Passagerer, man behager at melde sig paa Skibet ved Bryggen,« og i den følgende Maaned: »Skipper A. Rydell afgaaer herfra til Lübeck og medtager Fragtgoods og Passagerer; anbefaler sig til Dhrr. Handlende.« Den 1ste Febr. 1815 tog han Borgerskab som »Spækhøker og Gjæstgiver efter Bevilling«. Han synes saaledes ikke at have haft noget kongeligt Privilegium at støtte sig til.¹⁾ Capitain Wagen v. Søderberg lod den 9de Jan. samme Aar thinglæse Skjøde paa 9 Fag Hus af Mat. No. 608²⁾ paa Torvegade til Skipper Andreas Rydell. Han eiede efterhaanden forskellige store Eiendomme i Randers, men det lader til, at han ikke har boet i den her

¹⁾ I Rigsarkivet findes ikke heller noget saadant.

²⁾ Dette var oprindelig en meget stor Ejendom (Hjørnegaarden mod Hovmeden 608 a samt de sydligere liggende 608 b og 608 c). De 9 Fag Hus synes derfor kun at kunne være de nuværende 2 smaa Ejendomme mod Torvegade, Mat. No. 349 og 350 hvoraf den førstnævnte grænser til »Hotel Dagmar«.

nævnte; i ethvert Tilfælde træffer vi ham faa Aar senere andre Steder. I Febr. 1815 læses:

»Da jeg har truffet Overeenskomst med et sluttet Selskab, saa gives for Fremtiden ingen Beværtning for andre end dette Selskabs Medlemmer; Uvedkommende kan altsaa herefter ingen Adgang tilstædes. — Selskabet ville behage at give Møde hos mig næstkommende Torsdag den 23de Febr. om Aftenen Kl. 6, for at aftale og forfatte de fornødne Lovbestemmelser for samme, ligesom og til samme Tid at udnævne Direktører.

A. Rydell.«

Senere staar der:

»Fredagen den 12te Mai 1815 Kl. 7, afholdes Extra Generalforsamling i Klubben Enigheden hos Hr. Rydell.
Direktionen.

Det er mig ikke kekjendt, om Forhandlingsprotokollen for Foreningen endnu eksisterer; men denne sidste synes ikke at have svaret synderlig til sit Navn; thi allerede den 27de Juli 1815 maa Gjæstgiveren atter lade høre fra sig:

»Da det sluttede Selskab hos mig nu er ophørt, saa skulle jeg ikke undlade at bekiendtgjøre for mine Velyndere og Venner, at min Billard saavel som Keglebane daglig og til enhver Tid staaer aaben for enhver honct Person, som maatte ønske sig Adgang til samme. Keglebanen er en af de sieldne i Landet, ganske tillukket, saa den kan afbenyttes baade Vinter og Sommer.

Rydell.«

I 1816 nævnes Rydell endnu som »Smaahandler«. Han eiede dengang Gaarden Mat. No. 454 i Hovmeden (nu Mat. No. 362), og Gjæstgiveriet drives der. Det følgende Aar lader han bekjendtgjøre:

»Mandagen den 25de dennes, Eftm. Kl. 2 slet, bliver efter Hr. Andreas Rydells Begjering afholdt offentlig

Auction i og over hans iboende Gaard No. 454 i Hovmedegaden i Randers, til absolut Bortsalg, hvis nogenlunde antagelig Bud skeer. Denne Gaard er med Hensyn til dens Beliggenhed og Indretning, i Særdeleshed tjenlig for en Kjøbmand eller Gjæstgiver, den er godt vedligeholdt og kan modtages næste Flyttetid paa billige Pengevilkaar.

Randers, den 4de August 1817.

Bendixsen,
Auctions-Directeur.

Danselærer Bagge havde i sin Tid som Elev af Prof. Galeotti været Danser ved det kgl. Theater og gik altid klædt i sort Kjole, i hvis Baglomme Brændevinsflasken meget hyppig havde Plads. Der var ikke Tale om Overfrakke selv i stærk Kulde. Hans Boghandel havde ikke stort at sige, men han rejste ofte omkring for at deklamere. Bagge søgte til Rydell, da han, som vi før have hørt om, blev Uvenner med Chr. Schmidt. Han plejede at sige:

»Hos Rydell faaer jeg Tavel,¹⁾
hos Ringmacher ²⁾ Snak,
hos Thygesen ³⁾ Tobak«.

1) En fransk Rødvin.

2) Christoph Leonhardt Ringmacher, Konditor og Chocolate-Fabrikør, boende hos sal. S. Smiths Enke, Nr. 600 paa »Torvegaden« bekendtgjør i Mai 1815, at han har aabnet et »Nyt Etablissement«. Han anbefaler blandt andet »alleslags Kager efter enhvers Ønske og Behag, med forskellige Opsatser, saasom Templer, Halvtempler, Triumphbuer, Æresporte, Kaninbjerge, Pyramider, Transparent o. s. v.« Kort efter erfares, at man desuden hos ham kan faae: »Maraquino, Osquabad, Sellerie, Parfait-Amour, engelsk dobbelt Bitter, Gyldenvand, Muskat, Krambambuli, Persico, Biskop-Extract. alt i Flaske- og Pæleviis til billigste Priser.« Ringmacher købte den 3die Jan. 1817 ved Auktion Stedet Mat. No. 620 paa Torvegade (nu Mat. No. 259 paa Hjørnet af Middelgade og Apothekerstræde) for Prioritets-hæftelsen 1989 Rbd. 4 Mk. 13 Sk. S. V. og 5600 Rbd. N. V.

3) Kjøbmand, fhv. Kæmner Peder Thygesen, død den 3die April 1864.

Bagge var undertiden endnu mere poetisk stemt, hvorom følgende Vers er et Vidnesbyrd:

»Hr. Ringmacher har en herlig Gris,
den synger i høje Toner
og lever flot paa Herrevis
ved Portvin og Makroner.«

Herved sigtede Bagge til den Kjendsgjerning, at man i Byens fineste Konditorie, hvor Officererne og Borgerne søgte, havde en Bøtte, hvori Slatterne af Vin og Toddy m. v. tilligemed Affald af Kager kastedes, hvilket saa alt blev givet Grisen. Desværre har Bagge ikke optegnet i et 2det Vers, hvilke Skandaler Husdyret bedrev paa Grund af denne Kost.

Ligesom vi have seet, at forskellige Kunstnere søgte til Chr. Schmidts Gaard for der at give Forestillinger, var det Samme ogsaa Tilfældet med Rydells. Den 5te Febr. 1817 averteres saaledes:

»Keramaty, som for nærværende Tid er her med en Samling udenlandske Dyr og fremviser samme daglig i Hr. Rydells Gaard hver Eftm. fra Kl. 2 til 8. anbefaler sig det ærede Publikum paa det bedste, og troer at enhver vil finde Fornøjelse i at see disse Kunststykker, som samme kunne udføre. Hans Ophold bliver her til i Markedet.«

I Juni 1817, medens Rydell endnu boer i Hovmeden, skriver han:

»I Mangel af Boutiqve lader jeg udsælge i smaae Quantiteter i Hr. Krigsassessor Aagaards forrige Boutiqve hos S. T. Madame Hansen, boendes i Kirkegaden, følgende Vare, tildeels nylig hjemkomne.« Der anføres nu en Mængde forskellige Urtekramvarer, og til disse slutte sig: »Keiserpiber, Kridtpiber, Skrivpapir, Cicorie og andet mere.«

Den 15de April 1818 lader Rydell »i hans iboende Gaard i Hovmeden — formedelst Forandring af Boepæl ved offentlig Auction bortsælge endeel Ind- og Udboe«, der nærmere angives. I Slutningen af det nævnte Aar er han flyttet til Storegade Nr. 7 (nu Mat. No. 11), dog vides det ikke, om han har eiet denne Gaard.

Nogle Aar efter, nemlig 1827, se vi Rydell som Eier af Mat. No. 609 og 610 (nu Mat. No. 348 paa Torvegade »Hotel Dagmar«). Denne store Gaard eiedes indtil 1820 af Birkedommer J. H. Høeg, der den 7de Marts det nævnte Aar udbyder den saaledes til Salg:

»Formedelst at jeg efter min liden Huusfamilie finder min iboende Gaard for vidtløftig, ønsker jeg snarest mueligt at sælge den. Den er beliggende paa denne Byes reelleste Gade, Torvegaden, og tæt ved Hovedtorvet, 2de sammenlagte Gaarde, No. 609 og 610, for faae Aar siden af nye opført, bestaaende af 17 Fag 2 Etage-Stuehuus til Torvegaden, Egetømmer, murede og malede Vægge, i underste Etage er 9 og i øverste 9, vel abterede og indrettede Værelser, alle gibside og for største Delen malede, med Indkjørsel og gibset Port og under Huset 3 gode Kjeldere, og i Værelserne 9 Kakkelvne. Køkkenhuset, 8 Fag, vel indrettet og med besparende Comfur og Kobberkjedel i Grue. 12 Fag 2 Etage Baghus, alt assureret i Brandkassen for 5170 Rbd. Sølv. Har overflødig og godt Vand i Gaarden tæt ved Køkkenhuset og særdeles rummelig Gaardsplads med Udkjørsel til begge Sider af Gaarden, hvilken Gaards Beliggenhed, Bygning og Indretning svarer, uden at sige for meget, til den største og honetteste Families Ønske om en plaisant og vel indrettet Boepæl, er underhaanden at faae tilkjøbs, naar Liebhabere derom snarest muelig ville melde sig, ellers bliver den ved en eneste Auction stillet til absolut Bortsælgelse.«

Meget snart efter stillede Gaarden til Auktion efter vedkommende Udlægshavers Begjæring og købtes af

Kammerherre Fr. von Arenstorff til Overgaard, der atter udbød den til Salg i 1825.

Andreas Rydell er nu Værten i Byens mest bekjendte Gjæstgiverie i en meget lang Aarrække. Han var en født Svensker og beholdt altid noget af sit Modersmaals Accent. En høj, stærkt bygget Mand var han; men i de senere Aar af hans Liv havde han den Ulykke at blive apoplektisk, saa han talte med tykt Mæle, og Tungen hængte noget ud af Munden. Naar han da gik sin lille Tur paa Fortovet i Torvegade, holdt han altid en Finger stift ud foran sig, hvad der gav Drengene Anledning til at være slemme og gaa bag ved for at efterligne ham. Rydells Hustru var Marie Caroline, født Andersen. Hun var dygtig og energisk, og det var væsentlig hende, der styrede Gjæstgiveriet, især da Manden blev gammel og svag. De havde ingen Børn, kun en Plejesøn, som hed C. V. Sandberg og havde Befordringsvæsenet under sig i Forbindelse med, at han drev Vinhandel. Mad. Rydell udmærkede sig ved sit Omfang, der var saa stort, at hun altid maatte bestille 2 Pladser i Theatret, naar hun vilde fornøie sig der.

Gjæstgiveriet laa lige paa Hovedruten, og Deligencen fra Aarhus til Aalborg holdt der foran, medens Hestene bleve skiftede, og Passagererne varmede sig paa en Kop Kaffe eller en Toddy. Mangfoldige have kjendt de gamle Gjæstgiverfolk, og mange Gange har Latteren runget i deres Stuer, naar den bekjendte Lieutenant Würtzen her fortalte sine, ofte ikke saa lidt tvetydige Historier for sine Kammerater og Byens Borgere, der gjerne samledes om ham.

Forhenværende Gjæstgiver Rydell døde den 3die Marts 1859, 84 Aar gammel, hans Enke levede til den 30te Decbr. 1863 og blev 80 Aar.

Endnu, da jeg skriver dette i 1907, bestaar den gamle Gjæstgivergaard paa Torvegade; men Tiden er en anden end den, jeg har skildret ovenfor. Deligencen er nok forlængst hugget til Pindebrænde, de smaa Vinduer ere afløste af Spejlglasruder, kun ganske Enkelte kunne endnu huske Würtzens Historier, og unge, driftige Hotelfolk ere dragne ind der, hvor gamle Rydell sled sine sidste Aar hen siddende i sin Lænestol.
